

Jana Chryzostoma, także w serii „Sources Chrétiennes” (powołano też komitet naukowy wydawania po grecku serii „Sources Chrétiennes”), oraz poinformowano się wzajemnie o działalności Kościołów Ortodoksyjnych na Zachodzie i dialogu ekumenicznym z innymi Kościołami.

XI. Nazakończenie i podsumowanie jubileuszowego Roku Chryzostomiańskiego Instytut Badań nad Antykiem Chrześcijańskim KUL i Katedra Historii Rodziny Chrześcijańskiej Instytutu Nauk o Rodzinie KUL **zorganizowały wspólnie 27-28 XI 2008 r. w Lublinie** ogólnopolskie sympozjum naukowe nt. ***Małżeństwo, rodzina i wychowanie w nauczaniu św. Jana Chryzostoma***. Podczas dwudniowych obrad prelegenci z prawie wszystkich polskich ośrodków akademickich zaprezentowali 24 prelekcje na wskazany temat. Nie ma tu potrzeby ich charakteryzowania, bo ich materiały wraz ze sprawozdaniem publikowane są w tym tomie. W poszczególnych trzech sesjach uczestniczyło średnio każdorazowo 80-100 osób, a pierwszy dzień obrad zakończono uroczystą Koncelebrą Eucharystyczną uczestników w kościele akademickim KUL.

Patrząc całościowo na scharakteryzowane wyżej wybrane spotkania naukowe, poświęcone Janowi Złotoustemu z okazji jego jubileuszu, które bez wątpienia nie są wszystkie, jakie zorganizowano w obchodzonym Roku Chryzostomiańskim (np. nowo powstały Instytut Teologii Ortodoksyjnej w Montrealu w Kanadzie zorganizował w 2007 r. swe pierwsze sympozjum nt. *St. Jean Chrysostome: Père et Docteur de l'Eglise*, a jego materiały opublikował z innymi w 2009 r. w książce pt. *Le Festin de nocés*), nie trudno zauważyć, że ich większość została zainicjowana przez wspólnoty ortodoksyjne i często pod przewodnictwem swych najwyższych hierarchów oraz, w przeciwieństwie do kolokwii organizowanych przez zachodnie instytucje naukowe, prawie zawsze połączone z modlitwą i Boską Liturgią; w tych spotkaniach uczestniczyli też prawie zawsze przedstawiciele innych opcji chrześcijańskich (np. z Instytutu „Sources Chrétiennes”), którzy wspólnie, bez uprzedzeń i niechęci w duchu ekumenicznym starali się przybliżyć naukę i osobę zmarłego przed 1600 laty Biskupa Jana, oraz obiecywali wspólną pracę nad krytycznym wydaniem wszystkich jego pism. Na tym tle nieźle też wypadli katolicycy patrologowie polscy, którzy zorganizowali z okazji jego Jubileuszu 3 chryzostomiańskie ogólnopolskie sympozja naukowe (z wydaniem ich materiałów), z których 2 połączone były z odprawianą Eucharystią.

Ks. Stanisław Longosz – Lublin, KUL

10. MAŁŻEŃSTWO, RODZINA I WYCHOWANIE W NAUCZANIU ŚW. JANA CHRYZOSTOMA (Lublin, KUL, 27-28 XI 2008)

W dniach 27-28 XI 2008 r. w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II odbyło się XXXIV już z kolei ogólnopolskie sympozjum patrystyczne tym razem na temat ***Małżeństwo, rodzina i wychowanie w nauczaniu***

św. Jana Chryzostoma, zorganizowane przez Instytut Badań nad Antykiem Chrześcijańskim oraz Instytut Nauk o Rodzinie. Obrady odbywały się w Auli Muzykologii w Kolegium Jana Pawła II. Uczestniczyli w nich licznie przybyli patrologowie i badacze antyku chrześcijańskiego z całej Polski, reprezentujący różne ośrodki akademickie (m.in. UW, UKSW, UAM, UG, UMK, UKW, UO, UŚ, UMCS i KUL oraz PAT – Kraków, PAT – Tarnów, WSFP Ignatianum – Kraków, PWTW – Białystok, PWSZ – Głogów) i seminaryjne (m.in. z Rzeszowa, Siedlec, Ełku, Łowicza). Obecni byli też studenci z Lublina (KUL, UMCS) i Warszawy (UKSW), a także Krakowa (PAT).

W klimat obrad wprowadzała modlitwa Izydora z Sewilli w przekładzie A. Bobera, którą odmówiono na początku sympozjum, a poszczególne sesje każdego dnia rozpoczynano i kończono zawsze innymi starożytnymi modlitwami. Pierwszego dnia dla uczestników sympozjum w kościele akademickim została też odprawiona o godz. 19,00 uroczysta Msza Święta pod przewodnictwem Jubilata ks. prof. dr. hab. Stanisława Longosza, który obchodził swoje 70-lecie. W koncercie udział wziął także archimandryta rytu bizantyjsko-słowiańskiego o. Ryszard Piętka, który odśpiewał w swoim rycie modlitwę wiernych oraz uczestniczący w obradach księża. Homilię wygłosił ks. prof. dr. hab. Marek Starowieyski (Warszawa, UW), który powiedział m.in., iż źródłem aktualności pedagogiki Jana Chryzostoma są jej solidne podstawy duszpasterskie; tworzyły je m.in.: dobra znajomość ówczesnych realiów, problemów poszczególnych grup społecznych i zawodowych, nade wszystko zaś ludzkiej natury.

W programie sympozjum przewidziano dwadzieścia cztery piętnastominutowe komunikaty¹, z których dwa nie zostały wygłoszone. Przedstawiono je w trzech sesjach, z których każda poświęcona została jednemu tematowi: małżeństwu, rodzinie, wychowaniu. Pierwszego dnia odbyły się dwie sesje - przedpołudniowa (godz. 10.00-13.00) i popołudniowa (14.30-16.00). Poprzedziło je uroczyste otwarcie obrad o godz. 9.30. Na wstępie w imieniu organizatorów wszystkich uczestników powitał organizator ks. prof. dr. hab. Stanisław Longosz – dyrektor Instytutu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim i kierownik Katedry Historii Rodziny Chrześcijańskiej INOR. Przypomniał, iż celem sympozjum jest uczczenie dwóch rocznic: 1600-lecia śmierci św. Jana Chryzostoma († 407), jednego z najpłodniejszych pisarzy starożytnego Kościoła Wschodu oraz 10-lecie istnienia (na Wydziale Teologicznym) Instytutu Nauk o Rodzinie; wyjaśnił też, że tematy komunikatów tak zostały sformułowane, by można było na ich podstawie odtworzyć całość nauki o małżeństwie i rodzinie w myśli Złotoustego, a także wyciągnąć z niej wnioski dla współczesnej myśli pastoralnej. Następnie poprosił

¹ Ponieważ w tym tomie „Vox Patrum” publikowane są materiały z sympozjum, w sprawozdaniu zrezygnowano z omawiania treści referatów, przedstawiając jedynie dyskusję. Wystąpienia prelegentów zostały zreferowane w sprawozdaniu: A.Z. Zmorzanka, *Małżeństwo – rodzina – wychowanie: sprawozdanie z ogólnopolskiego sympozjum patrystycznego „Małżeństwo, rodzina i wychowanie w nauczaniu Jana Chryzostoma”* (Lublin, 27-28 listopada 2008 r.), „Roczniki Nauk o Rodzinie” 1[56] (2009) 312-317.

prorektora KUL ks. prof. dr. hab. Stanisława Ziębę. Otwierając obrady, powiedział on m.in., że problematyka sympozjum wpisuje się w zauważalną w różnych dziedzinach nauki tendencję powrotu do źródeł, dla nauk zaś teologicznych źródłem jest również nauka Ojców Kościoła.

Pierwszej sesji, poświęconej małżeństwu, przewodniczył ks. prof. dr. hab. Bogdan Cześ (Poznań, UAM). Jako pierwszy wystąpił ks. prof. dr. hab. Antoni Żurek (Tarnów, PAT) z prelekcją: *Małżeństwo rzymskie, chrześcijańskie – mistyczne*. Po nim komunikaty wygłaszali kolejno: ks. prof. dr. hab. Piotr Szczur (Lublin, KUL) nt. *Cele małżeństwa chrześcijańskiego w nauczaniu Jana Chryzostoma*, dr Tatiana Krynicka (Gdańsk, UG), która omówiła *Przymioty i zadania żony według Jana Chryzostoma*, ks. dr. hab. Dariusz Zagórski (Toruń, UMK) ukazujący zagadnienie: *Nierozzerwalność małżeństwa w myśli Jana Chryzostoma*. Po tych prelekcjach nastąpiła dyskusja, w której udział wzięli: ks. prof. dr. hab. Bogdan Cześ (UAM), ks. prof. dr. hab. Augustyn Eckmann (KUL), dr Maciej Jońca (KUL), dr Sylwia Kaczmarek (PAT, Kraków) oraz ks. prof. dr. hab. S. Longosz (KUL). Do ks. A. Żurka uwagę skierował ks. B. Cześ, który powiedział, iż w komunikacie uderzyła go wypowiedź „o radości aniołów z mistycznych zaślubin”; Prelegent odpowiadając stwierdził, iż taka wypowiedź znajduje się w pismach Złotoustego, który uważał, że aniołowie cieszą się ze wszystkiego, co wywyższa człowieka. Do ks. P. Szczura pytania skierowali natomiast ks. S. Longosz, M. Jońca oraz ks. A. Eckmann, których zainteresowało, po pierwsze: co Jan Chryzostom rozumiał przez grzechy przeciwko naturze?, po drugie: kto ustalił, że wiekiem odpowiednim do zawarcia małżeństwa było: dla kobiety 18 lat, a dla mężczyzny aż 37 lat? Prelegent odpowiedział, iż grzechami przeciwko naturze były, według Chryzostoma, homoseksualizm i zoofilia, natomiast na temat wieku wypowiedział się w ten sposób Arystoteles; M. Jońca uzupełniając tę wypowiedź zauważył, że w Rzymie kobiety wychodziły za mąż w wieku 12-14 lat. Z kolei do wystąpienia ks. D. Zagórskiego odniósł się ks. S. Longosz, który rozwinął wątek cudzołóstwa, wyjaśniając, iż prawodawstwo rzymskie inaczej rozumiało je w odniesieniu do mężczyzny (jest to akt niewierności popełniony tylko z żoną lub córką wolnego obywatela), a inaczej do kobiety (jest to niewierność popełniona z jakimkolwiek mężczyzną wolnym lub niewolnikiem); na kanwie tej uwagi podniósł problem nierównych praw rzymskich małżonków. Wątek ten podjęła S. Kaczmarek, która w nawiązaniu do *Kazań na Księgę Rodzaju* przypomniała, iż Złotousty tłumaczył poddanie kobiety mężczyźnie grzechem pierwotnym, jednakże dodała (parafrazując myśl Antiocheńczyka), iż nie jest to wielka uciążliwość dla żony, bowiem „pan kocha swoją niewolnicę”.

Po krótkiej przerwie z prelekcjami wystąpili: ks. dr Krzysztof Tyburowski (Rzeszów, WSD) z komunikatem pt. *Wzajemna wierność małżeńska w nauczaniu Jana Chryzostoma* i ks. dr Marcin Wysocki (Lublin, KUL) z tematem: *Świętość i sakramentalność małżeństwa w myśli Jana Chryzostoma*; z kolei dr Monika Ożóg (Głogów, PWSZ) omówiła *Ceremonie zawarcia małżeństwa w myśli Jana Chryzostoma*; przedmiotem natomiast ostatniego komunikatu, który wygłosił ks. prof. dr. hab. Tadeusz Kołosowski (UKSW) było: *Miejsce ludzi starych w proce-*

sie wychowania według Jana Chryzostoma. W dyskusji głos zabrali ks. prof. dr hab. B. Czyżewski (Gniezno, UAM), dr M. Jońca (KUL), ks. prof. dr hab. W. Myszor (UŚ), ks. prof. dr hab. H. Pietras (WSFP) oraz ks. prof. dr hab. A. Żurek. Ten ostatni poprosił ks. M. Wysockiego o wyjaśnienie, czy określenie „tajemnica” (jakiego użył w wypowiedzi o małżeństwie), można odnieść do sakramentu?; natomiast ks. Tyburowski zgłosił wątpliwość: czy rzeczywiście Jan Chryzostom nazywał wprost małżeństwo drogą do świętości?, o czym wspomniał wyżej wspomniany prelegent. W odpowiedzi ks. M. Wysocki stwierdził, iż Złotousty rzeczywiście nazywa małżeństwo tajemnicą, podkreślając tutaj działanie Boga; podtrzymał też opinię w kwestii małżeństwa jako drogi do świętości, przenosząc jednak wyraźnie akcent na sferę egzystencjalną: życie małżonków – jak powiedział – może stanowić drogę do uświęcenia każdego z nich. Następnie ks. Żurek i ks. Czyżewski wyrazili zainteresowanie omawianymi przez M. Ożóg ceremoniami zaślubin, pytając czy krytyka Złotoustego dotyczyła jedynie samych zwyczajów, czy też obejmowała również rzymski akt prawny i czy biskup uczestniczył w tej ceremonii? Prelegentka odpowiedziała, iż Antiocheńczyk krytykował przede wszystkim ceremonie, które (np. orszak weselny) często naruszały dobre obyczaje (głośne i sprośne śpiewy), stwierdziła również, że nie natrafiła na żadną wypowiedź w znanych jej pismach Antiocheńczyka, zalecającą obecność biskupa na ślubnej ceremonii. Wypowiedź Prelegentki uzupełnili M. Jońca, który zwrócił uwagę, iż pochod ślubny był ważnym elementem ceremonii, gdyż stanowił formę ogłoszenia ważności ślubu, oraz ks. H. Pietras: stwierdził, iż warunki uczestniczenia biskupa w ceremoniach ślubnych określone zostały na synodach (jeśli kapłan chciał uczestniczyć, w tego rodzaju uroczystościach, musiał się wpięrow upewnić, czy nowożeńcy i biesiadnicy nie naruszają norm chrześcijańskich). Jako ostatni głos zabrał ks. W. Myszor, który zapytał ks. T. Kołosowskiego, czy pochwała starego człowieka, jaką niejednokrotnie głosił Jan Chryzostom, nie jest przypadkiem zabiegiem retorycznym? Prelegent zgodził się, iż w wypowiedziach, które analizował, kontekst retoryczny był również ważny.

Sesji popołudniowej, poświęconej rodzinie, przewodniczył ks. prof. dr hab. Wincenty Myszor. Jako pierwszy wystąpił ks. prof. dr hab. Bogdan Czyżewski (Gniezno, UAM) z komunikatem pt. *Pater familias i jego zadania według Jana Chryzostoma*; następnie prof. dr hab. Jan Iluka (Gdańsk, UG) przedstawił zagadnienie: *Agape jako wartość życia rodzinnego w nauczaniu Jana Chryzostoma*; po jego wystąpieniu komunikat nieobecnej dr Bożeny Stawoskiej-Jundziłł (Bydgoszcz, UKW) pt. *Małe dzieci w chrześcijańskiej epigrafice miasta Rzymu i w nauczaniu Jana Chryzostoma* odczytał jej mąż prof. dr hab. J. Jundziłł (Bydgoszcz, UKW); kolejny prelegent, ks. dr Jerzy Duda (Siedlce, WSD), zreferował temat: *Miejsce niewolników w rodzinie chrześcijańskiej według Jana Chryzostoma*; zaś dr Jerzy Lachowicz (Białystok, PWTW) omówił temat: *Wdowy i ich zadania w rodzinie w nauczaniu Jana Chryzostoma*. W dyskusji udział wzięli: ks. prof. A. Eckmann, ks. prof. W. Myszor i ks. prof. H. Pietras oraz student PAT (Kraków). Jako pierwsi głos zabrali ks. Eckmann i student PAT, kierując do

ks. J. Dudy następujące pytania: czy niewolnicy mogli zawierać małżeństwa?; jak niewolnicy byli traktowani po chrzcie przez swoich panów-chrześcijan, czy byli dla siebie braćmi? W odpowiedzi Prelegent stwierdził, że w prawie rzymskim nie uznawano związków pomiędzy kobietą i mężczyzną, którzy nie byli wolni, oraz dodał, iż chrześcijanie traktowali swoich niewolników zgodnie z zasadami Ewangelii; do tej wypowiedzi przyłączył się ks. H. Pietras, wskazując na słowa św. Bazylego, który zachęcał pana, by ten zezwolił owdowiałej niewolnicy na zawarcie drugiego małżeństwa. Ks. A. Eckmann poruszył też (sugerując wpływ stoickie) kwestię „niewolnictwa duchowego”; w odpowiedzi Prelegent przyznał, że problem ten pojawia się faktycznie w pismach Antiocheńczyka, stwierdzającego, iż najsilniej zniewala grzech. Ostatni zabrał głos ks. W. Myszor, który zapytał prof. J. Iluka, czy przedstawiona przez niego koncepcja chryzostomowej politei (opartej na *agape*), miała swoje odzwierciedlenie w rzeczywistości, czy też był to jedynie wzór i ideał do naśladowania? Prelegent odpowiedział, iż, według Jana Chryzostoma, ideałem jest politeja niebiańska, bowiem dopiero wówczas osiąga się stan doskonałej miłości. Bezpośrednio po tej sesji miała miejsce uroczystość wręczenia Księgi Jubileuszowej ks. prof. Stanisławowi Longoszowi z okazji 70-lecia urodzin i 30-lecia pracy naukowo-dydaktycznej².

Następnego dnia (w godz. 9.30-13.30) odbyła się trzecia sesja, której przewodniczył ks. prof. dr hab. Antoni Żurek, a jej tematem wiodącym było wychowanie. Komunikaty podzielono na dwie grupy. W części pierwszej miały miejsce cztery wystąpienia. Pierwszym prelegentem był ks. prof. dr hab. Franciszek Drączkowski (Lublin, KUL), który zreferował temat: *Koncepcja wychowania chrześcijańskiego w ujęciu Klemensa Aleksandryjskiego i św. Jana Chryzostoma*; jako druga wystąpiła dr Karolina Kochańczyk-Bonińska (Warszawa, UKSW) z komunikatem pt. *Traktat Jana Chryzostoma „O wychowaniu” i jego stosunek do traktatu „O wychowaniu dzieci i młodzieży” Pseudo-Plutarcha*; kolejną prelegentką – dr Ewa Osek (Lublin, KUL) – omówiła *Chryzostomową terminologię wychowania*; zaś prof. dr hab. Juliusz Jundziłł (Bydgoszcz, UKW) przedstawił komunikat pt. *Mowa dziecka w koncepcjach moralistów rzymskich oraz w wypowiedziach Jana Chryzostoma*. W dyskusji głos zabrali ks. prof. F. Drączkowski, ks. prof. S. Longosz, dr E. Osek i ks. prof. A. Żurek, który na wstępie podzielił się z obecnymi ogólną refleksją, że w niektórych dziedzinach (a do nich należą metody wychowawcze) niewiele uczyniliśmy postępów. Dr Osek, odnosząc się do idei Boga-Nauczyciela, zapytała ks. Drączkowskiego, jakich terminów używał Klemens Aleksandryjski przy omawianiu wychowania, czy pojawił się u niego termin *symbolikos*?; w odpowiedzi Prelegent stwierdził, iż Jezus jest przede wszystkim pasterzem, stąd pojawiają się takie określenia jak: *paidagogos*, *athros*,

² Uroczystość ta została omówiona w osobnych sprawozdaniach, por. A.Z. Zmorzanka, „Gratulujemy, dziękujemy, życzymy”: wręczenie księgi jubileuszowej Księdzu Profesorowi Stanisławowi Longoszowi (Lublin, KUL, 27 XI 2008), „Rocznik Nauk o Rodzinie” 1[56] (2009) 9-11 oraz też: *Jubileusz Księdza Profesora Stanisława Longosza* (Lublin, KUL, 27 XI 2008), zob. niżej.

didaskalos. Następnie ks. prof. S. Longosz zapytał dr K. Kochańczyk-Bonińską po pierwsze: jakiego typu argumentacji używał w swoim traktacie Jan Chryzostom – czy odwoływał się np. do ksiąg biblijnych?, po drugie: czy Antiocheńczyk wypowiadał się na temat roli matki w wychowaniu niemowląt, a konkretnie karmienia piersią? Prelegentka odpowiedziała, iż żadnej z tych kwestii nie badała. Natomiast w związku z drugim pytaniem ks. F. Drączkowski dodał, iż na temat karmienia wypowiadał się Klemens Aleksandryjski, który uważał, że przede wszystkim matka powinna karmić dziecko do trzeciego roku życia.

Po krótkiej przerwie kolejne komunikaty wygłosili: ks. prof. dr hab. Augustyn Eckmann (Lublin, KUL) – *Biblijne podstawy Chryzostomowego programu wychowania dzieci*; ks. dr Andrzej Uciecha (Katowice, UŚ) – *Religijny program wychowania Jana Chryzostoma*; ks. dr Sławomir Wasilewski (Łowicz, WSD) – *Wychowawcze środki i metody Jana Chryzostoma*; ks. prof. dr hab. Leon Nieścior (Warszawa, UKSW) – *Monastyczny charakter wychowawczego programu Jana Chryzostoma*; oraz dr Anna Z. Zmorzanka (Lublin, KUL) – *Wychowanie dziewcząt w nauczaniu Jana Chryzostoma*. W dyskusji głos zabrali: ks. prof. F. Drączkowski, ks. prof. S. Longosz, dr R. Majeran (Lublin, KUL) i dr A.Z. Zmorzanka. Ks. S. Longosz, odnosząc się do wystąpienia ks. S. Wasilewskiego, zwrócił uwagę na aktualność metod wychowawczych, które prelegent wyodrębnił w nauczaniu Jana Chryzostoma. Natomiast A. Zmorzanka zauważyła (kierując tę uwagę do ks. L. Nieściora), iż model wychowania i edukacji klasztornej, niezbyt popularny w czasach Antiocheńczyka, był upowszechniany w wiekach późniejszych. Do niej z kolei pytania skierowali: ks. F. Drączkowski – którego zainteresowało, czy Jan Chryzostom pisząc o edukacyjnej roli męża wobec młodej żony, nazwał go wprost wychowawcą? – oraz R. Majeran, który zapytał, czy Złotousty pisał, jak wychowywać dziewczynki do stanu dziewic? Prelegentka stwierdziła, iż (w cytowanych wypowiedziach) mąż nie jest nazwany wprost wychowawcą, nie pojawia się też w odniesieniu do żony określenie „wychowywać”, lecz „uczynić” („uczynić ją...”); odpowiadając zaś na drugie pytanie, powiedziała, iż Jan Chryzostom, mimo że bardzo wysoko cenił stan dziewic, którym poświęcił specjalny traktat, nie napisał (jak to zrobił np. św. Hieronim) osobnego pisma poświęconego edukowaniu dziewcząt, przeznaczonych do takiego sposobu życia.

Obrady zamknął ks. prof. S. Longosz, który odnosząc się do każdego prawie referatu z osobna, w podsumowaniu powiedział, że nauka Jana Chryzostoma ujawniła również wiele kwestii społecznych, cennych zarówno dla historyków, jak i dla pedagogów. Na tym tle zwrócił też uwagę na aktualność pedagogiki Antiocheńczyka. Na koniec stwierdził, iż w związku z podjętymi na sympozjum zagadnieniami, warto jeszcze opracować pewne tematy, których nie omówiono (np. kwestia *mater familias*) na tym spotkaniu.